

Notícia de les darreres *Converses filològiques* de Fabra

JORDI MIR I JOAN SOLÀ

És ben sabut que Pompeu Fabra, en la llarga i penosa conjuntura de l'exili, no va deixar mai, ni en les condicions més adverses, de treballar per l'enaltiment de la llengua. La *Grammaire catalane*, que va arribar a cinc edicions, la *Gramàtica catalana* de 1946, dita de París, la *Catalan grammar*, enllestida i malauradament perduda, i la *Gramàtica catalana* de 1956, la seva gran obra pòstuma, són el testimoni fefaent de la constància obstinada i generosa amb què es va lliurar fins al darrer moment al seu noble objectiu.

La seva permanent intencionalitat pedagògica queda demostrada en la voluntat que va mantenir sempre de divulgar les seves teories lingüístiques mitjançant la premsa, com a fórmula més efectiva per posar-les a l'abast d'un major nombre de lectors. En aquesta línia no cal dir que excel·leixen les mítiques *Converses filològiques* que durant una dècada (1918-1928) va mantenir més o menys regularment al diari *La Publicitat*.

L'alliberament de França va portar una relativa estabilitat a una part important dels exiliats catalans. Com a conseqüència immediata, es va reprendre l'edició, a l'exili, ben entès, d'algunes publicacions que havien quedat fatalment interrompudes el gener de 1939. Una d'aquestes publicacions va ser el diari *La Humanitat*, que va reparèixer quinzenalment a la tardor de 1944, amb la redacció a Montpeller i l'administració a Perpinyà. Fabra va ser convidat a col·laborar-hi i, un cop més al servei de la llengua i del país, hi va iniciar una nova sèrie de *converses*. Hi va publicar la primera el 7 de novembre de 1945, i la darrera, l'11 de gener de 1947. En aquest espai de temps va tenir presència als exemplars de les dates següents: 7 i 21 de novembre i 1, 13 i 25 de desembre de 1945; 7 de gener, 1 i 15 de febrer, 1, 15 i 30 de març, 14 i 30 d'abril, 6 i 18 de juny, 4 de juliol, 2 i 24 d'agost, 7

de setembre, 15 d'octubre, 13 de novembre i 25 de desembre de 1946, i, finalment, l'1 de gener de 1947.

En total, doncs, 23 *converses* compostes de diversos apartats encapçalats alternativament com a títol per les inicials S [sintaxi], M [morfologia], P [prosòdia] i L [lèxic], amb majoria absoluta pel que fa a la sintaxi. L'extensió hi és irregular i en algunes tant s'hi tracten temes diferents com es continua el tema de l'anterior.

La finalitat d'aquests textos no volia ser altra que la que Fabra exposa en el primer. Hi diu: "Els catalans ens gloriegem de tenir una llengua normalitzada, –llengua de cultura, vehicle d'ensenyament, òrgan de govern–; però hem de reconèixer que no ens hem aplicat gaire a aprendre-la. Basta veure com, en els periòdics catalans que es publiquen actualment, –quan fa més d'una trentena d'anys que la normalització del català ha estat assolida–, trobem insistentment emprades construccions i formes que, des que tenim fixada la llengua, cal considerar com a errònies. [...] És de creure que, en aquests moments en què estem mancats de llibres on estudiar el català, pot retre un bon servei als qui desitgin escriure'l correctament, la publicació d'unes lliçons de gramàtica en cadascuna de les quals es doni una regla sintàctica, o morfològica, o àdhuc ortogràfica (notem grafies com *païs*, *evaquació*, *salvatje*...). És creient-ho així, que m'he decidit a escriure aquestes lliçons de gramàtica, que ara apareixeran a *La Humanitat* amb el títol de *Converses filològiques*, ço és amb el mateix títol amb què aparegueren a *La Publicitat*, una sèrie de petits articles sobre qüestions de gramàtica catalana. Cal, però, advertir que les d'ara difereixen essencialment d'aquelles: llavors es tractava de fer conèixer les raons que, en l'obra de fixació de la llengua, havien aconsellat d'adoptar unes determinades construccions, formes i grafies, i de rebutjar-ne d'altres; mentre que ara no es tracta sinó de donar a conèixer unes quantes regles d'una llengua ja fixada. Aquestes lliçons, desproveïdes de *raonaments*, no seran, doncs, en rigor, unes veritables *converses*".

Seguint aquest propòsit va comentar algunes de les qüestions gramaticals que, segons s'havia demostrat, continuaven donant lloc a dubtes, sense seguir cap ordre predeterminat, però, això sí, sempre amb un volgut to didàctic. En les dues darreres donava a entendre que la pròxima aparició de la *Gramàtica catalana* de 1946 –en realitat no va ser al carrer fins al març de 1947– no faria necessaris aquells apunts tot i que es proposava de no estroncar-los per dedicar-los preferentment a lèxic, cosa que no va succeir.

D'aquestes *converses* fabrianes només disposem de la versió apareguda en aquest diari, tret de la primera i la sisena, de les quals s'ha conservat l'original manuscrit. El text imprès conté diverses anomalies tipogràfiques, com la manca freqüent d'accents, i d'altres de composició, atribuïbles als problemes amb què s'encaraven els tipògrafs pel fet de no disposar d'alguns signes i de tractar-se d'una llengua aliena. En els fragments que ara oferim hem normalitzat aquestes

deficiències, sense perjudici que en el moment de fer-ne la reedició completa s'hagi de prendre alguna altra decisió sobre la manera de donar el text.

Les dificultats de distribució i la mala qualitat d'un paper manifestament de postguerra han fet que n'hagi estat molt difícil la conservació. No n'hem localitzat cap col·lecció completa, i la consulta de la totalitat dels exemplars només ha estat possible a base d'encreuar els fons existents a l'Arxiu Nacional de Catalunya, a la Biblioteca de Montserrat i a la Biblioteca del Pavelló de la República.

Tot i que en una nota al peu de la quarta (13 de desembre de 1945) la Redacció no solament autoritzava sinó que induïa les altres publicacions catalanes a reproduir-les, això no es va produir i la realitat és que han romàs pràcticament desconegudes. Ara hi ha el propòsit de restituir-les incloent-les al volum 7, destinat a les *Converses filològiques*, dins l'edició en curs de les *Obres completes* de Pompeu Fabra.

Reproduïm tot seguit la *conversa* del dia 15 d'octubre de 1946, on Fabra demostra la preocupació constant per la norma sense abstréure's de l'ambient que l'envoltava. Hem canviat *deçà dels* per *deçà els* i *mots* per *mals*, d'acord amb l'advertiment de Fabra a la *conversa* següent, i dues vegades *une* (lapsus del tipògraf) per *una*.

Els mots francesos *voix* i *voie* pronunciant-se ambdós *vuà*, els catalans francesos diuen *veu*, no solament traduint *voix*, que vol dir *veu*, sinó *voie*, que vol dir *via*. Davant d'un fet com aquest, els catalans hispànics ens escrivim del grau de francesització a què és arribat el català deçà els Pirineus. Però no ens adonem que fets semblants han tingut lloc en el nostre català que tant ens gloriegem d'haver depurat. El mot *baix* tradueix el castellà *bajo* adjectiu (*un hombre bajo*: un home baix) o adverbi (*hablan muy bajo*: parlen molt baix), llavors, traduïm per *baix* el *bajo* preposició d'una expressió com *bajo la influencia de*, dient *baix la influència de* en lloc de *sota la influència de*, com diem, anàlogament *baix la direcció de*, *baix la presidència de*, *baix les ordres de*, *baix pretext de*, expressions en totes les quals hauríem d'emprar *sota* i no *baix*.

Un altre exemple. El castellà posseeix, al costat de construccions com *este libro y el que me ha dado tu amigo* (on *el que* vol dir *el libro que*), construccions com *este libro, en el que se lee* (on *el que* vol dir *el qual*); i això fa que, dient-se en català *aquest llibre i el que m'ha donat* (on figura un *el que* traducció correcta d'un *el que* castellà), ens ocorri sovint de dir, i sobretot d'escriure *aquest llibre, en el que es llegeix* en lloc de *aquest llibre en el qual es llegeix*.

Un altre exemple, encara: el famós *doncs* causal. I la cosa extraordinària en aquest cas és que aquest *doncs* no s'ha introduït en la llengua inadvertidament, com en *baix* en lloc de *sota*, o *el que* en lloc de *el qual*, o el

veu en lloc de *via*, sinó deliberadament, i precisament per combatre un castellanisme: el *pues* que s'havia introduït en el català de la decadència, en el qual se sentien sovint frases com *no hi aneu vós? Pues jo tampoc no hi aniré*. En una frase com aquesta s'ha d'emprar *doncs* i no *pues*, es va dir amb raó; però, llavors, es va caure en l'error de fer de *doncs* l'equivalent del *pues* castellà, i al costat de frases com *no hi aneu vós? Doncs jo tampoc no hi aniré*, aparegueren en la llengua frases com *sofreix la pena, doncs vas cometre la falta* (traducció del *sufre la pena, pues cometiste la falta*). I aquest *doncs* causal, tan absurd que no ha arribat a penetrar en la llengua parlada malgrat el favor de què va gaudir durant llargs anys en la llengua escrita, encara no n'ha estat bandejat del tot avui, quan ja fa més de mig segle que va ésser denunciat i ha estat, després, insistentment combatut.

Nosaltres, doncs, també tenim castellanismes anàlegs al *veu* del català de França. I no comencen ja a generalitzar-se en la llengua parlada construccions com *És molt lleuger: no pesa res?* Ací el castellà *nada* adverbi quantitatiu es troba traduït, no pel nostre adverbi quantitatiu *gens*, com caldria, sinó pel pronom *res* pel fet que és amb aquest mot que el català (en aquest cas correctament) tradueix el *nada* quan aquest mot és emprat com a pronom: *aquesta balança és espatllada: no hi podràs pesar res*.

Cal, doncs, que vigilem l'ús de *baix*, de *el que*, de *doncs*, de *res*. No caiguem en barbarismes com el que hem assenyalat en el català d'ací i de què tant ens escruixim els catalans d'allà baix! (D'allà baix, on és de témer que els mals de què encara no havíem sabut guarir la nostra llengua, hauran sofert una recruada.)